

ՊԱՅՄԱՆՔ

Լայր կը հրատարակուի Չորեք-
շաբթի եւ Երեքշաբթի օրերը :

Կ. պոլսոյ համար Տարեկան
գինն է մէկ լիւր Օսմանեան կան-
խիկ վճարելի :

Դուրս գնացած լրագրաց հա-
րու ծախքը առնողին վրայ է :

Մէկ քերթը 40 փարա :

ՀԱՆՐԱՊԵՏ ԱԶԳԱՅԻՆ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Նամակ կամ ուրիշ գրութիւն
պէտք է ուղարկել Առ. Մ. Գալի-
մանեան Կ. պոլիս, Չազմագործար,
Սիւսիսի խան քիւ 47 ,
Տեղեկութիւն սպարաւոր :

Օրոշումով սուրբ մէկ անգամի
համար 2 քր. 2 անգամի համար
2 քր. 1 իսկ աւելի անգամնե-
րու համար գրաւ սակարկութիւն
կըլլայ :

ՄԻԱՑԱՆԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Յիշեալ բարենպաստակ ընկերու-
թեան նկատմամբ մեր շարժած աւուր
թուոյն մէջ անուշխմ ընկերութիւն
մի քանի խօսք ըրած էինք :

Այսօր հարկ կը դրանք մեր խմբագ-
րական կարծիքն յայտնել :

Արդ, ինչ պայմաններով և միջոց-
ներով որ կրնայ յաջողիլ և յառաջդի-
մել առեւտրական ընկերութիւն մ'իւր
մասնաւորութեանը մէջ, փոքր ինչ
տարբերութեամբ գրեթէ նոյն կեր-
պով, նոյն պայմաններով ու միջոցնե-
րով կրնայ յաջողիլ ազգային որ և է
ընկերութիւն և իւր նպատակին հաս-
նիլ :

Այդ երկուքն մէջ կեցած տար-
բերութիւնը միայն նիւթական շահն
է, զոր ունին առեւտրական կապով
կապուած ընկերութեան մը անդամ-
ներ. իսկ ազգային ընկերութեան մը
շահը սոսկ բարոյական է :

Ընկերութիւն մը, կուզէ առեւտ-
րական լինի և կամ ազգային, եւր
առաջին ընկերքն է ընդհանուրին
վաստակութիւնը, վարկն և համարու-
մը, զբաւեւը շնորհ :

Այս կէտն ի բաց թողոյ կամ նա-
խատեսող ընկերութիւն մը, ինչ նը-
պատակ որ կուզէ թող ունենայ, չը-
կրնար յարաւելի :

Լայն իրեր ազգային թերթ, հրա-
պարակի վրայ իբրեւ պաշտպան ազ-
գային շահույց և իբրեւ ճշմարիտ բա-
րեկամ Միացեալ Ընկերութեան, փու-
թաց անկեղծօրէն հրաւեր կարգաւ
երկու կուսակցութեանց, յորդորելով
ի բաց թողելու այնպիսի հրատարա-
կութիւններ, որ ժողովրդեան վատա-
հոլութիւնը խախտելու հանգամանքն
ունենին, և հետեւաբար կառավարիչ
վերջներ ինքիւն հրապարակէն և կար-
գաբերել զայն ընկերութեան մասնա-
ւոր նախնի մէջ :

Հակառակ մեր սոյն անկեղծ դի-
տողութեան որ ընկերութեան օգտին
և եթէ կը վերաբերէր, հրապարակի
վրայ գայթակղական հրատարակու-
թիւնք մէկ կողմէ և հրապարակային
նիւտերու մէջ մէկ մէկու գէմնախա-
տալից յարձակումներ միւս կողմէ շա-
րունակեցին և հետեւապէս կասկած
յառաջբերին անոնց որ գործը սի-
րած էին և նորա յառաջադիմութեանը
կը ցանկային ի սրտէ :

Յիշեցնենք այս տխուր պարագան ոչ
թէ մէկ կամ միւս կողմին արարքը
քննադատուելու և դատաւարութիւն ներ-
կայելու, (զի կը հաւատանք թէ եր-
կու կողմն ալ չար դիտումով չէր շար-
ժեր) այլ անցեալէն օգտուելու նպա-
տակաւ, որ ներկային և ապագային
նկատմամբ մեր միակ տեսակէտն է :

Արդ, փորձառութիւնը կը թելադ-
րէ այժմ թէ գործին յարառեւ շարու-
նակութեան համար զգուշաւոր դիւրք
մը խիստ հարկաւոր է, և առ այս
պէտք կըլլայ ի գործ դնել տնային
բանաւոր միջոց որ հասարակաց վըս-
տահոլութիւնն և յարգանքը կրկնա-
պատկելու կը նպաստեն :

Այդպիսի միջոցներէն մին է քիչ
խօսիլ և շատ գործել, այն է, դէպ
ի նպատակն և եթէ քաղել, գործն ա-
շտուրջ հսկողութեան ենթարկելով :

Եւ ինչ է արդէն Ընկերութեան նը-
պատակն. — Հայաբնակ գաւառաց
մէջ կրթութիւն ծաւալել :

Ուրեմն քանի որ նպատակը բաց-
բայ է և քանի որ գործն հիմնադիր
մ'ունին, խօսելու շատ բան չմնար :

Կայ եթէ բան մը, այն ալ գործին
միջոց և տարածում տալու հարկն է,
որ առաջին և ետեւին պէտքը կը ներ-
կայանէ :

Ուստի յիշելով վերջին անցքերէ յա-
ռաջ Բիւրձ փորձառութեան վրայ,
կեղծակցութեան թէ պէտք չէ բնաւ
շարունակ ընդհանուր ժողով գումա-
րել, որ կրնայ շատ մը խօսքերու և
ձեւապաշտութեանց դուռ բանալ :

Որովհետեւ Ժամանակի մէջ, զորօր-
նակ տարին առ առաւելն չորս ան-
գամ ընդհանուր ժողով գումարելը
կրնայ բաւական լինիլ հաշուեկիւի-
քներու, պիտո՞ւնէ վաւերացնելու և
վարչութեան համարն առնելու հա-
մար :

Ասկէ աւելին չենք կարծեր թէ
գործնական օգուտ մ'ընձայէ :

Ահա այս է մեր խմբագր կարծիքն
ու համոզումը :

ԿԱՌԱՐԻԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Պատուարժան բարեկամի մը առաջ-
նորութեամբ առ իմ ունեցանք անց-
եալ կիրակի օր ի Բանկալթի, Պատ-
կաթիլի ազգայնացի Զեւարեանցի առ-
բեղաձի հանգիսին ներկայ դասնի-
ւոր Գերբեք Սեդրեան Ս. Պատ-
րիարք-Կաթողիկոսին նախագահու-
եամբ վայելել շքեղութեամբ կատա-
րեցաւ :

Ժամերգութեան յետոյ՝ հանգի-
սականք ընդունելութեան սրահն հը-
րաւերցան, ուր՝ վարժարանին աշա-
կերտը հայ տաճկ. և գաղ. լեզուա-
ուղերէններ կարդացին, որոց զգածեալ
սրտիւ պատասխանեց Աղաբեան Սըր-
բաղան և հանդիսականք ծափահայն
գոհութեամբ շնորհակալութիւն յայտ-
նեցին :

Հանդիսականաց մէջ կը գտնուէին
Կաթողիկ ազգայնաց գրեթէ բոլոր ե-
րեւելիները :

Աղաբեան Սըրբաղան նախ խորին չը-

նորհակալութիւն յայտնեց վեհ.
Սուլթանին այն բարձր հոգածու-
թեան համար, զոր ունեցած է իւր
բոլոր հպատակաց նկատմամբ անխը-
տիր, և յարեց, յոյժ ուրախ եմ որ
Ն. Կ. վեհաբառութիւնն հաճեցաւ
վերադիմ շնորհել մեր հայ եղբարց
Հիւանդանոցի հացն ու միսը, որուն
համար եկեղեցեաց մէջ այսօր յատուկ
մաղթանքներ կը կատարեն, և ես
ալ այսօր պատարագիս մէջ յատկա-
պէս աղօթեցի :

Լիալոյս եմ թէ՛ ըստ Ն. Կ. վեհա-
պատութիւնը միեւնոյն շնորհը սոյն
աղքատիկ յարկին համար ևս պիտի
ընէ :

Յետոյ Ն. Բարձր Սըրբաղութիւնն
աղքատին գործոց և վիճակին նկատ-
մամբ համառօտ տեսութիւն մ'ընե-
լով ըսաւ թէ՛ վարչական Խորհրդոյ
համախոհութեամբ ներսնեան անուն
ընկերութիւն մը հաստատեցինք ամ-
սական 40 փարայի, որ աղքատիկ վար-
ժարանաց օգնելու նպատակն ունին :

Ընկերութիւն մ'ալ հաստատելու
ձեւնարկած ենք, ըսաւ, որ նպատակ
պիտի ունենայ պարկեշտ և կարօտ-
եալ անձանց գործ ճարելու համար
փոխառութիւն ընել յետոյ դանձե-
լու պայմանաւ, որով պիտի կրնանք
աղքատութեան առաջնք առնել :

Գալով սոյն բարեպաշտական հաս-
տատութեան վիճակին ապահովելու
գործին, օրինակն անձամբ տալու
համար որոշեցի քարուկի շէնք մը իմ
կողմանէ կառուցանել Աղաբեան Սըրի-
տակէս Եփէնտի երկու քարուկի շէն-
քի և Մարմարեան Անտոն պէյ ալ իր կող-
մանէ քարուկի շէնք մը կառուցանե-
լու ազնիւ բաղձանքն յայտնեցին :

Այդ շէնքեր, ըսաւ, յառաջիկայ
մեծ պահոց մէջ, անմիջապէս պի-
տի սկսին :

Վերեւ Արիստակէս Եփէնտի Աղաբ-
եան Հիւանդանոցին մէջ արհեստա-
նոցի մը պէտքերն վրայ խօսելով ըսաւ
թէ ինք այդ բանին շատ կը բաղձայ,
և մտադիր է զայն գործադրել, պայ-
մանաւ որ աշակերտք ուսման հետ
միանգամայն արհեստ ալ սորուին և
վաճառուած ապրանքներէն փոքրիկ
գումար մը արուի աղքատ, որպէսզի
եղած Ժամանակին 4-500 զըշի դրա-
մադրուի մ'ալ ունենան :

Թէ Աղաբեան Սըրբաղան, թէ Վսեմ,
Աղաբեան Արիստակէս Եփէնտի և թէ
(Մարմարեան) Անտոն պէյի խօսքերն և
աղիւ յայտարարութիւններն արդոյ
հանդիսականաց կողմէ դարձեալ ծա-
փածայն շնորհակալութեամբ ընդուն-
ուեցան և բոլոր ներկայք լիաշուրթն
գոհութիւն յայտնեցին յիշեալ բարե-
պաշտական հաստատութեան Պատ-
հոգաբարձութեան յարգի անդամոյ :
Մեք ևս իբրեւ հրապարակային դը-

ր իւր փութանք մեր անկեղծ խըն-
դակցութիւնն յայտնել մեր Պատ. Կա-
թողիկ ազգայնաց, որոց յաջողու-
թիւնն, յառաջդիմական գործն և
ազգասիրական ոգին ոչ նուազ դոհու-
թիւն կը պատճառէ ընդհանուր ազ-
գայնաց :

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Մ. Լէւոն, որ Սուէդի ջրանցքը բա-
ցաւ, և հիմա կ'աշխատի բանալ Բանա-
մայի ջրանցքը, կորսնցուց իւր կինն երբ
68 տարեկան էր, և անկին մնաց շատ
մը ողաքներով և աղջիկներով : Երկու
տարի ետքն ամուսնացաւ Բարիկ մէջ ման-
կամարդ կնոջ մը հետ, և այն ատենէն ի
վեր ունեցած է վեց զաւակ ևս : Մ. Լէ-
ւոն հիմա է 80 տարեկան, և գեռ կո-
րով է : Մանկամարդ կնոջ լաւ օգնական
մ'եղած է անոր, և կ'ըստի թէ այս կնոջ
աղքեցութեամբն է որ Մ. Լէւոն ձեռք
զարկած է բանալու Բանամայի ջրանցքը :

Քանի մը տանէ ի վեր Բարիկ մէջ ի
տես հասարակաց դրուած էր պատկեր
մը որոյ անունն էր «Քրիստոս առաջի
Պիլատոսի Պատանդը», զոր ճարտու-
րարուհատ Մուսկատի անուն հռոմեա-
րացի նկարչի մը : Ամէն մարդ որ տեսած
է պատկերը, սքանչացած է անոր գե-
ղեցկութեան վրայ : Պատկերին մէջ կան
21 անձներ, և իւրաքանչիւրն ի նոցանէ
է կատարեալ պատկեր : Կ'ըստի թէ Քրիս-
տոսի պատկերն է մարդկային գեղեց-
կութեան կատարեալ տիպարը : Բարիկ
մէջ 200,000 անձներ մուտք վճարելով
տեսած են այս պատկերը : Հիմա պատ-
կերը վիճեալ զրկուած է հոն ալ ի տես
հասարակաց դրուելու, և անտի պիտի
զրկուի եւրոպայի ուրիշ մեծ քաղաքները :

Ձինացիք նոր ափութիւններ կը լինեն
կեղրոնական Ասիոյ մէջ Գուլճա գաւա-
ռին սահմանագիծոյ վրայ, այն գաւա-
ռին զոր Բուսը ըստ նոր գաղափարութեան
խոստացած են թողուլ Ձինաց : Ձինացիք
կը խորհին Գաղարկայէն 8,000 ընտանիք
բերել յիշեալ գաւառը բնակեցանելու
համար անոնց տեղն որ գաղթած են ի
Բուսիս :

Միացեալ Նահանգաց երեւոյց պաշ-
տօնեայն կ'ըսէ թէ եկամուտը այս երեւ-
ոյցայ յունիս ամուսն, պիտի ըլլան 150,
000,000 թաւեր, կամ իբր 29,540,000
Օսմանեան լիւրա աւելի քան նոյն տար-
ւոյ ծախքը : Այս աւելի եկամուտը պիտի
գործածուի ընդհանուր պարտուց զխա-
մայն հատուցման, կը խորհուր թէ տա-
սը տարեկան Ամերիկայի ընդհանուր
պարտքն ամբողջապէս պիտի հատուցուի
երեւոյց պաշտօնեայն կ'առաջարկէ մի-
անդամայն ջնջել այլեւայլ տուրքեր :

Աւետարներ

Ծանոթ. 214

ՄԱՆԳՂԱԿԱՆ ՔԱՂԱՎԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՍՍՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

«Բարենորոգմունք Հայկական տե-
սակէտով մեր չորս յօդուածոցը մէջ՝
զոր հրատարակեցինք դրեթէ 3-ի տ-
միս առաջ, ի մէջ այլոց՝ կը նշանա-
կէինք Անդղիական քաղաքականու-
թեան շահն որ յԱրեւելս ։

Այդ շահ հարկաւ չէր կրնար համա-
ձայն լինիլ ուրիշ տէրութեան մը՝
Ռուսիոյ, որ նոյնպէս անմիջական շա-
հեր ունի Յարեւելս, ի Տաճկահայաս-
տան ։

Արդ, բնական է որ յիշեալ երկու
ազգաց քաղաքականութիւնն ուղէին
միշտ ի նպատակ իւրեանց շահուն դու-
րածեալ Տաճկահայոց յատուկ և մաս-
նաւոր կրօնական և ազգային — քա-
ղաքական շահերը ։

Ըսել չենք ուզեր երբեք սակայն թէ
Թրքահայն յիշեալ երկու տէրութեանց
միոյն և կամ միւսին դործիք եղած է ։

Հայը, մասնաւոր թրքահայն հա-
ղաւոր տարուան փորձառութիւն,
փաստ և ապացոյցներ ունի հաւա-
տալու և համոզուելու թէ ինչ որ շահ
է ուրիշի չկրնար իր յատուկ և մաս-
նաւոր շահուն համար օգտակար ըլ-
լալ, զի մէկուն շահն հարկաւ ուրիշի
մը ֆլուս կենթադրէ ։

Ձեռք ուղեր ընդհանուր կերպիւ
այս խնդրոյն վրայ զբաղեցնել մեր
և աղիւս ընթերցողաց ուշադրութիւ-
նը, որոց համար ևս սոյն կէտ ան-
շուշտ նոր ճշմարտութիւն մը չէ ։

Ըսինք թէ Թրքահայն յիշեալ եր-
կու տէրութեանց միոյն և կամ միւ-
սին դործիք եղած չէ ։

Այս կէտ քիչ մը յետոյ պարզ կեր-
պիւ պիտի բացատրենք ։

Անցնինք այժմ գլխաւոր կէտին ։

Պէտքն Վեհաժողովէն առաջ Վեհ.
Սուլթանին գերիշխանութեան և Եւ-
րոպական տէրութեանց հսկողութեա-
նը ներքեւ Հայկական ինքնավարու-
թեան մը դադարաբար կրկին տեսա-
կէտով, այն է, Օսմանեան շահույ և
թէ Անդղիական քաղաքականութեան
նկատմամբ օգտակար կը թուէր այն
դաւառաց մէջ, զորս Ռուսիա պիտի
գրաւէր Ս. Ստեփանօի դաշնադրու-
թեան զօրութեամբ, ուստի և թըր-
քահայոցն Պէրլինի Վեհաժողովոյ առ-
ջեւ կատարած ձեռնարկ քաջաբու-
թիւն կը գտնէր նոյն ատեն, բայց
երբ կարգն եկաւ Ս. Ստեփանօի դաշ-
նադրութեան մէջ 1864 յօդուածը
փոխելու, Անդղիայ կրկնորդ լիտուր
Լորտ Սալիպարի, ինչպէս կըսուի,
դէմ ելաւ յիշեալ դադարաբարին,
Հայկական ինքնավարութեան, և Ե-
սաւ դրեթէ սա բաւերով թէ Հայը
բոլորովին ռուսական ազդեցութեան
տակ կ'ընան ։

Այս պարագան, զոր մասնաւոր
կերպով յիշեցինք, ապացոյց է թէ
քրիստոնեայ Անդղիան քրիստոնեայ
Ռուսիոյ նման Արեւելից մէջ ամեն
խնդիր կուզէ միշտ ի նպատակ իւր
շահուցը դործածել ։

Ինչ որ կըսէր Լորտ Սալիպարի Հա-
յոց նկատմամբ իբր ամբաստանու-
թիւն, միթէ ճշմարիտ էր. — ոչ ոք
կրնայ այս քննել, զի չիշուելու պա-
րագայ մը, որ աղիւս Լորտին նոյն
կարծիքն հաստատէ. բայց կան բազ-
մաթիւ վտարներ, որ նորա հակառա-
կը կապացուցանեն ։

Պալատէիսիայի դէմ եղած բողոքնե-
րը դեռ ևս մոռցուած չեն, ինչպէս
մոռցուած չէ նաեւ կատարինէ Բի-
յատուկ դաշնադրութեամբ տուած

խոստումը, որ ցարդ դործադրուած
չէ ։

Կրնանք յիշել տականքն ուրիշ բազ-
մաթիւ պարագայներ, որք Հայոց
համար հզօրացէս տհաճելի եղած
են, և որք զՀայուն զգացումը չեն
կրնար երբեք ի նպատակ Ռուսական
քաղաքականութեան շարժել, և ե-
թէ Ռուսահայք այսօր քիչ շատ ազա-
տութիւն կը վայելեն, այն ալ ի շը-
նորհս Թրքահայոց է. մէկ խօսքով
նորք քաղաքականութիւն մ'է, որոյ
հետեանքը դժուար չէ այժմէն դու-
շակել ։

Եւ ի՞նչ զարմանալի քաղաքակա-
նութիւն. մէկ կողմէ կը թայլատրէ
Ռուսահայոց ազգային ազատ զգա-
ցումներ, յայտնելու և միւս կողմանէ
չնէրէր որ Հայք Կարսի նահանգին
մէջ հաստատուին, և այս մասին դը-
րեթէ բացարձակ արգելքներ կը յա-
րուցանէ ։

Սակայն մեք ի՞նչ որ ալ ըսենք,
չենք կրնար Անդղիայ կասկածը վա-
րատել, որովհետեւ իր քաղաքակա-
նութիւնն, իր մասնաւոր շահը կը
պահանջէ որ նոյնպիսի կասկածներ
ունենայ, որոցմէ անշուշտ պիտի ու-
ղէ օգուտ քաղել ։

Մեր այս ըսածը կը հաստատէ այն
գործն դերը, զոր ի գործ դրած է
ներկայ Սոյ կաթողիկոսական խնդ-
րոյն մէջ, որոյ արդի քաղաքական
հանգամանքը մեղի համար գրեթէ
նոր Պալատէիսիա մը դարձած է, որոյ
դէմ բողոքներ իրաւունքն ի դործ
կը դնէ Հայոց Պատրիարքարանն յա-
նուն Ազգին ։

Ըսինք թէ նոր Պալատէիսիա մը դար-
ձած է ։

Շատ ճշմարիտ է մեր այս կարծիք,
զի Գիւլիկիյ վիճակներն ազգային մի-
ութենէ բաժնելու բնութիւնն ունի,
որ մեղի համար յոյժ ֆլուսակար է ։

Բայց Անդղիական քաղաքականու-
թեան հոգը չէ բնու թէ մեղի հա-
մար ֆլուսակար է եղեր, այլ բաւա-
կան է որ իր շահուցը նկատմամբ օգ-
տակար լինի ։

Սակայն մեղի համար ազգային մի-
ութեան մէջ բաժանում դնելէ աւել-
ի ինչ մեծ ֆլուս կրնայ լինիլ ։

Այդ ֆլուս յայտնի է թէ մեծ բան
կարծէ, և իրաւամբ, զի Հայուն գըլ-
խաւոր բազմաթիւներէն մին է նաեւ իւր
ազգային միութիւնն անխախտ պահ-
պանել ։

Ճիշդ այս նպատակին համար էր
որ Սիսը բարեկարգել, Սիսը զօրա-
ցնել, Սիսը բարձրացնել, բայց ոչ
թէ ազգային միութենէ բաժնել
կուզուէր ասիէ չորս 10 տարի առաջ ։
Սիսը պէտք մ'է լիմաճնի համար
Ռուսական ազդեցութեան դէմ, բայց
երբ Սիս մասնաւոր կաթողիկոսու-
թեան վիճակէ մը բարձրանայ, և կամ
ազգային միութենէ բաժնուի, վտան-
գէն այն ատեն շատ մեծ կը լինի,
վտանգ, որ ոչ նուազ ֆլուսակար է
նաեւ Օսմանեան շահույ ։

Այս կէտ հարկ չկայ որ ընդարձա-
կօրէն բացատրենք, որովհետեւ հե-
տեանացը նկատմամբ յայտնի է, զոր
կրնայ նախաձեռնել ամեն անկախ միա-
թի տէր անձ ։

Արդ, ամփոփելով մեր խօսքը՝ կը-
սենք, մեր քաղաքականութիւնը պէտք
է որ լինի մեր արդէն քիչ ունեցածը
պահպանել, մեր յատուկ և մասնաւոր
շահերը պաշտպանել և դէպ ի նպա-
տակ քաղել անսայնել, առանց եր-
բէք յոյս դնելու օտարին վրայ, որ

կուզէ ամեն բան ի նպատակ իւր շա-
հուց մեկնել և իւր շահուց ծառայե-
ցնել ։

Այս չէզոք քաղաքականութիւն, ո-
րոյ քարոզն եղած ենք, դրեթէ սկիզ-
բէն ի վեր, շատ համաձայն է մեր
մասնաւոր շահուցը, զորս պաշտպա-
նելու համար ուրիշ միջոց չկայ և չը
կրնար ըլլալ, քանի որ Հայն ոչ Սլաւ
է ոչ Բաղդաքական և ոչ զօրութիւն ու
հարստութիւն ունի ։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ

ՀԻՒՆՆԳՈՒԹԻՒՆԻՔ ՄԱՆԿԱՆՑ

(Ծաւ. Դ. Բ. 207)

Մանկան ֆիզիկական բնութիւնը տըն-
կոց ֆիզիկական բնութեան հետ շատ
համահունչութիւն ունի. սւքտի տընկե-
լը բաղդապական եղբ պիտի բռնեմք,
որպէս ընկել նկարագրութիւնն ա-
ւելի հասկանալի ըլլայ ։

Բոյսի մը աճմանը համար երբ գլխա-
ւոր պայմաններ անհրաժեշտ կերպով հար-
կաւոր են ։

1. Պէտք է որ իւր արմատները իրենց
անուղղ ըլլալէ ինչ ինչ տարրեր ծծեն
հողին մէջէն ։

2. Պէտք է որ մինչև տերեւները ելնեն
սոյն վերջիւնաւ տարրերը, որոց շա-
մանդալները տերեւներուն մակերեսին
վերայ մէկ կողմանէ օդին հետ և միւս
կողմանէ ալ արեգական ճառագայթնե-
րուն հետ հաղորդակցութեան մէջ կը
մտնեն. սոյն կրկնակի և զօրաւոր աղբե-
ցութեան շնորհիւ է որ նոյն տարրերը
մեծամեծ փոփոխութիւններ կը կրեն ։

3. Վերջապէս պէտք է որ այսպէս կաղ-
մակերպեալ (élaboré) սոյն անդամներ
հիւթերը որոց տնկալուր (sève) անու-
նը կը տրուի, անկոց ներքին կողմը գլու-
նուած հաղորդուր փոքրիկ խողովակնե-
րուն մէջ նորէն շրջան ընեն և բոյսը բաղ-
կացուող այլ և այլ մասերուն աճմանը
ծառայեն ։

Թէ որ տունկին իւր արմատները մէջը
արձակած հողը իւր աճմանը կարեւոր է-
ղած սոյն մասնաւոր տարրերը չունի,
կամ թէ որ նոյն տարրերէն խիստ մեծ
մաս մի կը պարուակէ, թէ որ իւր տե-
րեւները մէջը տարածած օդը ըստ բա-
ւական շնորոգի, կամ թէ որ տունկը
ըլլայ գրկուած ըլլայ, այն ատենը բոյսը
կը թտամբ, կը գոռոտի, անկողարպէս
կը հալի ու կը մաշի և վերջապէս կը մեռ-
նի ։

Միևնոյն նմանութեամբ մանկան մի վե-
րայ տնկոց արմատներուն տեղը կը բըռ-
նեն ստամոքսը և աղբը, որոց ներքին
մակերեսին տնկոց արմատի բողբոջնե-
րուն համահունչ անհամար փոքրիկ ծծա-
րաններով (sucs) ծածկուած է, որոց
պաշտոնն է անդեան ծառայող նիւթոց
մէջը գտնուած տեղադար տարրերը ի-
րենց քարշէլով ծծել ։ Վերանորոգիչ նիւ-
թերը սոյն ճամբով երակաց մէջ թափան-
ցնէն ետքը արեան հետ մէկտեղ դէպի
թոքերը կ'ընեն, ուր շնչառութեան շար-
ժումներուն միջոցաւ հաղորդակցութեան
մէջ կը մտնեն արտաքին օդոյն հետ, որ
կը կենդանացունէ նոյն նիւթերը և նոր
յատկութիւններ կուտայ տնկոց. ահա
այն ատեն է որ արեւը իւր բոլոր կեն-
դանութիւնը առնելով, նորէն դէպ ի սիւ-
տը կը վերադառնայ մասնաւոր խողովակ-
ներու միջոցաւ այնէ շնչառակները (artères)
և սիրտն ալ որ բուն խի օդածիլ և օ-
դամուղ ջրան (pompe aspirante et foulante)
մի է, մարմնոյ բոլոր մասերուն մէջ կը
մղէ նոյն արեւը ։ Բուսականաց տնկալը-
րոյն պէս արեւը ամէն կողմ շրջան կընէ
բոլոր գործարանաց անդեանն ու աճմա-
նը ծառայելու համար, բայց մարմնոց
կազմակերպութիւնը (organisme) սոյն ար-
եան միայն մէկ մասը մարմնին կը փոխա-
րկէ (assimiler) իսկ մնացածը մարմնոյն եր-
կու զօրաւոր արտահանումներուն (émone-
toires) այն է քրտիկներն ու մէկին միջո-
ցաւ մարմնէն դուրս կարտաքսուի ։ Ա-

ւելի անդին պիտի ցուցունեմք թէ մարմնին
պաշտոնները մանկան առողջութեանը մա-
սին սրչափ կարեւոր դեր մի ունին. փոր-
ձով ապացուցեալ է թէ ստամոքսը մտած
ընկելեաց և ուտելեաց խիստ մեծ մասը
ետքէն մարմնին արտաշնչութեամբ (exha-
lation) մարմնէն դուրս կարտաքսուի ։

(Ծաւ. Դ. Բ.)

ՏՕԳԹ. Ֆ. Յ. ՄԱՆԻՋԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՊԱՀԱՆՁՆԵՐ ԵՒ ՀԱՅ

ԳԻՒՂԱՅԻՆ

ՄԱՍՆ Բ.

(Տեւ. Բ. 209)

Հարկահանք այդ կոոր անկիւնից
մի ամբողջ արտի մասնաւոր էին պա-
հանջել, իսկ եթէ շատ ցանկին, ուժ
պէտք է ծախսէին այդ ամայութեան
մէջ, ուր ոչ մասնակց քաղաքներ
կան և ոչ ճանապարհներ ։ Հայրենի-
քը պաշտպանելու համար ոչ մի ամ-
բութիւն, ոչ մի բերք, եղածները
կամարջներ պէտք լինէր քերէն, չեն,
բացառութիւն է Կարսի և Կարնոյ
ամբութիւնները, բայց դեռնք, էլ
դարձեալ հայ ժողովրդեան միջոցնե-
րով են շինված. Ամբողջ եօթ տարի
յիշեալ ամբութեանց համար, փաք-
Ասիայի հայերը, ինչպէս թագաւորա-
կան տուրք, օգնութիւն են տուել ։

Աւաղակութիւններ, եղեռնադու-
րութիւններ վերջացնելու համար,
տեղական իշխանութիւնը մտածել
անգամ չեն վայրենի թափառական
ցեղերը ընտանեւ, երկրագործու-
թեան վարժեցնելու ։

Իսկ քաղաքակրթութեան, դար-
գացման միջոցներ, ինչպէս, ուսում
նարաններ համալսարաններ համար
հարցնելն անգամ աւելորդ է ։

Այդ ժողովուրդը ոչ երկրագոր-
ծութեամբ, ոչ վաճառականութեամբ
ոչ արհեստներով է պարագլուխ Նրանց
կեանքի նպատակն է, որ հարեմում
մի քանի գեղեցիկ կանայք ունենան
ընկզմած սագի աղուակեաւորով
պարտատուած պատեռուանց մէջ,
նէրդ լինի զլին ծխի Շիրազի աղնիւ
թամբաբուն, կրակարանի վրա եփ
գայ Մոգկայի սուրճը ։ Աղախները
միշտ պարտատեն վարդաճաշ չէրէ-
թը ։ Պահարանի մէջ զետեղված լինի
եւրօպական սգելից ըմպելիքների և
աղնիւ գինիների պաշարը, Խոհարա-
նում եփվի Էմբերու բրնձի փաւ,
զանազան քաղցրաւանիք և ըն ։ Ահա
բոլոր նոյն միւսք դրաւող ցանկու-
թիւնները ։ Այս ուղղութեամբ զար-
գացած հասարակութեան միջոցն են
դուրս գալիս (գաւառական) պաշտո-
նակալները, որք . . . բում, . . .
տում են ժողովրդին, աւել են դարձ-
նում երկրներ իրանց հարեւը պահելու
համար ։

Թիւրքիան Փոքր Ասիայում դատա-
տանական նոր օրէնքներ է մտցնել,
որոնք թարգմանված են ֆրանսերէնից
բացված են քրեական, քաղաքական
և վաճառականական գործերի առ-
եաններ, դատարանի անդամները
խառն մահմետական և քրիստոնեայ
ընտրվում են քուէով, նախագահները
նշանակվում են Կ. Պոլսից ։ Նոր օ-
րէնքները կարող էին շատ օգտակար
լինել, եթէ դատաւորները և դատա-
տանական ատենի անդամները իրա-
ւաբանական մասնագետներ լինէին,
բայց կայսրութեան մէջ այնպիսի ան-

ձինք դրեթէ չկան (1) քանի որ այդ-
պիսի մարդիկ պատրաստուելու համար
հիմնարկութիւններ չըկան : Այլ այդ
պաշտօններին կոչուում են տգէտ և
տպիկար անձինք , որոնք պատուհաս
են դառնում աշխարհին , յաւելացը-
նելով և այն հանգամանքը , որ նրանք
տարիներով ռոճիկ չեն ստանում : ուն-
կնդրին կը մնայ երեւակայել դատա-
վճիռներին արդարութեան մասին :

Հերու անան թիւրքերը փոքր Ա-
սիայում բարեկարգութիւններ մտցը-
նելու անուհով , միտիւրութիւններ
հաստատեցին , որ ռուսաց պրիստա-
ւութեան պէս մի բան է , բայց որով-
հետեւ ընտրութիւնը գիտութեան և
արժանաւորութեան վրա չէր , չհե-
լու մի մեծ դուռ բացվեց զեղծումէ
օգուտ քաղող կուսակալներին և կայ-
մագամներին համար :

Արդար և բազմաթիւ գործեր վըճ-
ուող տաններ հայոց առաջնորդարա-
նքն է , ուր քաղաքական ժողովը ա-
ռաջնորդ հոգեւորականին նախադա-
հութեամբ հաշտարար դատարանի
պաշտօնն է վարում : Այդ դատա-
րանի անաչառ արդարութիւնը այն-
քան հռչակված է , որ թիւրքերն ան-
գամ , իրանց հայոց հետ ունեցած
դատերը հայոց առաջնորդարանին
են տեսնում : Հնում առաջնորդարանի
իրաւասութիւնը աւելի մեծ էր . նա
պատժական ոյժ ունէր , դաւառա-
պետները իրանց ստորագրեալներով
ենթարկված էին նրա ազդեցութեան
Քրդերի ցեղապետները նոյնպէս բա-
րայապէս կապված էին հայոց առաջ-
նորդարանից , բայց վերջի քան տա-
րիններում ամեն հնարք գործ դըր-
ուեցաւ քրդերի և հայերի մէջ յնա-
մութիւն գցելու , նրանք առանձին
հրահանգում էին Շէյխերին քրդուե-
լով նրանց կրօնամուլութիւնը :

Մի համառօտ տեսութիւն ևս քըր-
դերի վրա պէտք է անել , ցոյց տա-
լու համար թէ ինչ յարաբերութեան
մէջ են հայերի հետ և նրանց որքան
վնասակար կամ օգտակար կարող են
լինել :

Այդ Հայաստանի տարրերի անթիւ
գիշակեր թռչունները ուղղակիան
կենցաղավարութեան տիպն են ներ-
կայացնում , թէ և վարակված զանա-
զան անխելով , նրանք հաստատուն
բնակութիւն չունին : (2) Նրանք չեն
ճանաչում տիրող կառավարութեան
ոչ մի օրէնք , Տեսնված չէ , որ մի
քուրդ դատաւորանատան գիմէ , Ամեն
մի քուրդ մարդ ինքը իր համար օ-
րէնք է , ինքը իր համար պատժա-
կան ոյժ է : Յեղերի իրար մէջ թըշ-
նամական կռիւները անվերջանալի
են , Արիւնի յիշատակը արիւնով կը
մառացվի : Մի ցեղի վերաբերեալ
անձանց մէջ պատահած վեճերը , վեր-
ջանում են ցեղապետ ազգայի վճռով ,
որին ամեն մի քուրդ արքութեամբ
հպատակում է : Դրանց զիւրապէս
պարապմունքը խաչարածութիւն և
գողութիւնն է : այդ երկու պարապ-
մունքն էլ պահանջում են աստան-
դական կեանք : Մահմետական կրօ-
նի արմատները շատ թոյլ հաստատ-
ված են . եթէ դրանք մի Աստուած
ունեն , դա ոյժ , զօրութիւնն է և

ինչ մարդի վրա որ տեսնեն այդ ձիւ-
քերը , համարեա երկրպագում են
նրան : հետաքրքիր , զգոյշ և ապա-
գան մտածող են : 1853 և 1877 թու-
սաց և օսմանցոյ պատերազմներին ,
քրդերը միշտ յաղթողի կողմն էին և
յաղթվողներին թալանում էին : լինէր
դա ռուս կամ տաճիկ և դրանով ա-
ւելի վնաս տուին թիւրքերին :

Այս հետաքրքրական ցեղին , որ
խորին ուշադրութեան արժանի է ,
որքան որ մօտից նայում է մարդ ,
այնքան նա համոզվում է որ դրանք
վայրենացած հայեր են որոնք Հա-
յաստանի բոլորովին քայքայման ժա-
մանակին ապաստան են խեղդել լեռ-
նային ելուզակներին մէջ , որոնք տա-
ւորն և վեցերորդ դարում գոյացան ,
և խառնվել են նրանց հետ : Դա ա-
պացուցանում է նրանց հայկական
տիպը , սովորութիւնները , ինչպէս
խմորի վրա խաչ քաշել , ուրբերին
խունկ ծխել , մամ վառել մատաղ տ-
նել , քրիստոնեայ հոգեւորականներին
մեծ պատուով ընդունել և ինչ : Աւելի
մօտ են հայերին քրդերի աղնուտ-
կան ցեղերը , որոնք կարծես հայոց
նախարարութեանց վայրենացած շա-
րունակութիւն լինէին և արդարեւ
աղնուական քուրդ ցեղերի մէջ պը-
տուում է մի այդպիսի աւանդու-
թիւն : Համայնայն հին սովորութեան
որ նախարարականին բոլորովին նման
է , ցեղապետներին մեծ մասը իրանց
հովանաւորութեան տակն ունեն ինչ-
պէս քրդերին նոյնպէս և բազմաթիւ
հայերին : Յեղապետի պարտականու-
թիւնն է պաշտպանել իր հպատակ-
ները բոլորովին անխել : Շատ ան-
գամ քուրդ ցեղերը քուրդ ցեղերի
դէմ արիւնահեղ կռիւներ են տալիս
իրանց պաշտպանած հայերի համար :
Այդպիսի կռիւների մէջն են պատա-
հում մեծամեծ հրկիզութիւններ , ա-
ւարառութիւններ և զանազան տեսակ
մեծամեծ վնասներ : Ամենօրեայ ճա-
նապարհի գողութիւններ կատարվում
են առանձին քրդերի ձեռքով , որոնց
միմիայն պարապմունքը այդ է և
խումբերով են գործում , Հաւատքը
այդ գործում ոչ մի նշանակութիւն
չունի . նրանք անխելորդ կողոպտում
են ամեն պատահողին , մանաւանդ
խիտ անողք են թիւրքերի դէմ :

Քուրդ ցեղերի համար գողանալ ,
և այդպիսի պարապմունք ժամանակ
սպանելը ամթի կամ խղճմտանքի
գէտ չէ , այլ դա առաքինութիւն ,
քաջութիւն է համարվում : Քուրդ-
երի աստարդները առանց այդ ձիւքե-
րի զարդարանքին , քուրդ կանանց և
աղկան արհամարանքին են եւ-
թարկվում : Ոչ մի քուրդ հորանացու
օչնչով չի համաձայնի ամուսին դառ-
նալու այն անձնօրք քրդին , որ չէ
գողացել , չէ կողոպտել , չէ սպանել և
այնպիսի արշաւանաց մէջ պատահած
վեճերի սպիներ չունի իր մարմնի
վրա :

Ինձ պատահեց ճանապարհորդու-
թեանս մէջ տեսնել քրդուհիւք , ո-
րոնք բանջարեղէններ և ծաղիկներ
էին քաղում երգելով այդպիսի բզ-
բաղմանց ժամանակ միանգամայն նը-
րանց բանաստեղծական դիւցազներ-
գութիւններ յօրինելու ժամանակն է ,
նրանք երգում են մի Շաւերչի կամ
մի Մզսոյի քաջագործութիւնները ,
թէ ինչպէս սպանել , ինչպէս վիրա-
ւորել , և հալածել են նրանց և կամ

մեռել է քաջութեամբ , թէ ինչ ար-
դիւնք վաւերում է ցեղը նրա քաջա-
գործութեանց , թէ այդպիս քաջերը
եթէ շատ լինէին , նրանք առելի բո-
ւինների պահանջած անխել հարկից
կազատվէին , թէ յաղթող Շաւերչը
վերադարձին ինչպէս արիւնաթաթա-
ւէր թշնամեաց կողոպտուներով ծած-
կըված . ուր և քանի վէրք էր ստա-
ցել , թէ ինքն , քրդուհիւք , ինչպէս
ինչ բոյսերով կամ արմատներով բժշ-
կել էր նրա վերքերը և այդ պարապ-
ման ժամանակ ինչ երգեր էր երգել
և ինչ ,

(Շարունակել)

ԶՈՒՍՐՃԱԼԻՓ

ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Բարեկամութիւն . — Մի հաւատար ,
հիմա անանի բան չի կայ

Աղբասիրութիւն . — Կասկածելի է ,
եթէ հարուստ չես :

Անկեղծութիւն . — Պօշ խօսք :

Ազատամտութիւն . — Եթէ նու-
ա ընես և ճիտը կախես , ճիշդիմ-
ները քայլէ կը հայտնուին :

Խորեյ . — Ձի խաբուելու համար
պէտք է :

Խորամանկ . — Ճիշդիմներուն ա-
նունն է ելեր :

Սիրել . — Տէր-բային հոս չէ դուրս
ելալ :

Շահ . — Անգղիացի :

Անգղիացի . — Շահ :

Շահասիրութիւն . — Անգղիացիէն
փոխ առնուած :

Մարդահաճոյութիւն . — Գաղտնիք
յառաջդ խմութեան :

Վիշապանութիւն . — Քերականու-
թիւն սիրահարութեան , որուն տա-
ղապատութիւնն է հրեշտակ , հոգիս
արեւ , կիւնք , ո՛հ սիրունիկ , կը
սիրեմ , զքեզ կը պաշտեմ , կը մեռ-
նիմ , (մի հաւատար) :

— — — — —

ԱՍԿԵ ԱՆԿԵ

Լսեցիր , պարոն Մարգար , քօլ-
բան անցեր է . —

— Ո՛չ , չեմ հաւատար .

Ինչո՞ւ . —

— Վասնիք քսակիս մէջ տակաւին
քօլէրա կայ :

— — — — —

Կամուրջին վրա
Բարի էրթաք , Տիկին Ա . ուր բա-
րով ասանկ . —

— Պէտքը կերթանք կոր մօտի-
աբային .

Ինչո՞ւ . —
Պարահանդէսի զգեստ չինել տալու
համար . —

— Ինչպէս պարահանդէս . պարա-
հանդէս պիտի տրուի մի եւ . չը
կարդացիր Տ . Բ . Ի գրածները .

Այո կարդացի , Միտցեալ ընկե-
րութեան ի նպատակ պարահանդէս
պիտի տրուել . եղեր ուստի ես ալ
պատրաստութիւն տեսնալու համար
Բերայ կերթամ կոր :

— — — — —

ՆՈՐ ՏԵՍԱԿ ԳՐԱԽ ՄԸ

Լանկա ձկնորս Մ . անուն անձը 15
սուկայ փոխառութիւն մը կը ընելով
Ղաւթիոյ բարեհաճութեամբ տան մը
հետ , իւր քնին դռաւ կը թողու-
բայց յետոյ հարկ ըլլալով դրած դը-
րաւ փոխել , իւր կինը կը տանի :

Կերակայ թէ գրաւն եղած փոխա-
ռութեան բուն արժէքը չունենալով
փոխելու ստիպուել է :

Ահաւասիկ բարոյականութեան գը-
լուխ գործոյ մ' ալ :

— — — — —

ԹԱՌՈՒԿ ԻԱԹՈՒՆԻՆ ԿԱՐԾԻՐԸ

Թաքուկ խաթուր , որ Բուժ քա-
բուկ կողմերը կը բնակի , շատ փոր-
ձառու և շատ խելացի կին մըն է .
տարեքն իր խելքին չափ կայ . հինո
թաւղիին մանի կանչելը գիտէ , որ
քաղը վերցնես տակէն կըլլայ :

Ձինքը կատարեալ ճանցնելու հա-
մար պէտք կըլլայ որ ըսենք թէ նի-
հար և երկայնահասակ է :

Եթէ առաւել քան երեք խելքը
կորսնցունէ , էնֆիէին խութին իրեն
օգնութեան կը կանչէ , ինչպէս որ
Գրասէր Ասում ալ եթէ առաւել քան
երեք բան մը գրէ , անպատճառ չի
մոռնար Էմիլ-Լիթթէն , Վ . Իւկօն և
Տ . Բ . Քէչեան ալ զի մէջ այլոցն և
« առաւել քան երեք » յիշել :

Ձը մոռնալը լսելու թէ Թաքուկ
խաթուրը հիմնականներուն խելքին
չի հաւնիր , բայց իր խելքին շատ կը
հաւնի , ինչպէս որ խիստ շատ կը հաւ-
նին իրենց խելքին Տ . Դ . Յ . Փ . և Տ .
Բ . Գ . և դրական փիլիսոփայութեան
ներկայացուցիչը Տ . Գ . Ա .

Միայն սա տարբերութիւնը կայ որ
երկաթ-գլուխներու ներկայացուցիչ
Թաքուկ խաթուրը Տ . Կ . Յ . Փ . Ի . Տ .
Բ . Ք . և Տ . Գ . Ա . Ի պէս ամեն օր
առ հասարակ դուրս չի ցաւցներ , և
օսանալով չընեն , ուստի և Թա-
քուկ խաթուրին կարծիքները երբեմն
երբեմն մոտիկ կըլլուն , մանաւանդ
ձմեռ գիշերներ :

Արդ կ'ըսինք առաջին մասը , որ
կը պարունակէ Թաքուկ խաթուրին
աղջիկ տես երթալը :

Թաքուկ խաթուր իր թուանք հա-
մար , որ շատ մեծ չէ , հօղիւ և՛ տա-
րու կայ , Սամաթիա , Էագուլթ խա-
թուին տունը տղիկ տես կ'երթայ
և տնու խաղուէի սովորական արա-
րողութեան և մէկ մէկու փոխադար-
ձաբար էնֆիէ հրամայելէ յետոյ հե-
տեալ բնաբանով խօսքի կ'սկսի :

Ճանրմ հոգի բուրուկ , սա հիմա
ուսաններուն պաշտած ճանաչելիս պիր
թիւրլու խելքս տեղ չընեն կոր , ա-
ւաջրանկայի մը պոչը պոչեր կեր-
թան , հիմա տղաութիւնն է կ'ըսեն ,
Փախաթ նէ խիպ կայ , նէ ամօթ , նէ
պաք կայ , նէ ուտիր . նէ մենք կայ ,
նէ պղտիկ . պոն մըն է կերթայ , թող
սուր օր էրթայ . հայ կիտի մեր վա-
խիթը , մենք իր մենքութիւնը կի-
տեղ պղտիկն ալ իր պղտիկութիւնը .
պէթ պէթէթ օր ըսես նէ , լեցուն
էր . անտուկիս , սերէթիս , պուճախ .
նիս տօլու էր , ան էօլմէզօղուլ պիտա-
ղիր սէփալները մի կըսես , խաթի-
ները մի կ'ըսես , լահու շալերը մի
կըսես , չուխա էրէսուլ , քիւրքերը մի
կ'ըսես , որ մէկը ըսեմ , ան ամենա-
կան պարկերը , Ֆըլիով պալեր , բէք-
մէլներ , մեռնի պէս կինիներ ,
խուլթուխ եաղիներ , արծաթ թա-
խըներ , պախը շալերներ , հոգի
քուրուկ , ինտոր ըսեմ , կը վըլտային :

Աստուծուն օրը հարկ ու հարսնիք
էր տուններին . հիւ մէկ թարափէն
սըլնընթ մը չի կար , ամենական պա-
նը պօլ պօլմախով կար , օրերնիս
օր կ'ընէինք , սէփայով կ'անցնէինք
ամա թէրաթուրա է եղէր , սոյթ արիտ
է եղեր , պալօղ է եղէր , ամանտանա

(1) Կ . Պօլոյ մէջ այդպիսի հաստատու-
թիւնք կան այժմ :

Շահ . Լոյսի

(2) Կան նաև հաստատուն բնակութիւն
ունեցող քրդեր , որոնք առ հասարակ
հայերի հետ խառն են սպրում և կոչվում
զն ուսլայ քրդեր (հպատակ քրդեր) :

է եղեր, խանութն է եղեր, կտորիկ է եղեր, քուրձ է եղեր ասանկ պաներ օր չի կային նէ, ինչ էինք եղեր, մեռեր կորեւ էինք, չենէ մի ծաներնիս օխտն օտարները կը լսէին. առաներնիս կը տեսնէինք քի քի տեսնէինք, օխտն էինք մէկտեղ կը նստէինք, լաքին իրարու երես ծուռ մը պիլէ չէինք նայեր. կետորներն ալ ըսես նէ, Աստուած օղորմի հոգուն, անանկ զոտիքիմ կնիկ մըն էր քի, ծանր առնէինք նէ սըլմաներու պէս դերիւ գերիւ կը տօղայինք:

Տունին խնդրէնք վրանիս բայ բաժին ըրած էր. մէկէնքնիս օճախին տակ կը կայնէինք, մէկէնքնիս ամեն օր վերէն վար կաւէինք, մէկէնքնիս կը սրբէինք, մէկէնքնիս սուֆորային խնդրէնք կընէինք, մէկէնքնիս խաղաւէ կեփէինք, մէկէնքնիս չամաշքը կընէինք, մէկէնքնիս կը բռնէինք կը չորցունէինք մէկ ետքն ալ կարներնիս կարկուռներն կառնէինք կը նստէինք. նէ ծան կար նէ ծուն կար. ինչ հատաւ ունէինք քի եւ ծան հանէինք եւ բայ տայինք. ցորեկը ինք աղւոր մը հախտիննիս դնէին ետքը, իրենկունն ալ երկններնու թիւթին չուպուղիով լարութալը մը ծեծել կուտար. ան տային կուտէինք, քի, կատու կը տառնայինք. ամա կէշ մի կընէին. բէք ալ տղէկ կընէին. պէրէքեթ անանկ պոսնիսուն քի թէր պիլէլ պահուցանք. հիմակուանները մեղի պէս չեն պահեր կոր նէ սանքիմ աղէկ կընեն կոր. իշտէ բրածնին թողածնին կայ ու կերեայ կոր. տահա թէլիքէն էրէսուն վար չառած զօքքերնին կը ցուցունեն կոր, տուն տեղ կը քրքրեն կոր, էրկնին մայմանի պէս կը խաղցունեն ու հէմ քիւլ ու բէրուչան կընեն կոր: Աշկըտ էլայ, ան ախարթ թուք պանիկ պանիկ կը քաշէ կոր քի, չեմ կընար նախելք, քուրձում հոգի քուրձում: Ախ, ինչ ըսեմ, հէմէն Աստուած ամօթը սիրտն եւ խիպն երեսէն չի տանի մարդուս:

(Երանակէն)

Երկրորդ ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐՈՒ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Տես Եւ 209)

Պարոն Դամիանոս, կամ դուն բանէն խաղար չունին եւ կամ ըսածք չիտան կոր, զաղէթածները ինչ ան սո շալվարէ է, օրթալախըֆի է, ինչ է, ան զաղէթածն տեսնա՞ ինտոր աղգասէր զաղէթածի է. կընեն քի աղգին համար հոգին կուտայ:

— Եյ ըսէ նայինք ով տեսեր է տտոր հոգին ալ տալը. թէ որ հոգին տտոր ըլլար նէ հիմա ող կը մնար ինչ կըսես, պարոն Ամբակում, խաղին ծառքը տեսեր է տէ աղգին իրաւունքները անանկ կը պաշտպանէ կոր քի, տապա տահա վար մը. իրաւ էս ալ կարգալ չիյտում ամա, ատոր խաղէթան շատ պիլիւն, շատ ֆէրաւէթի է եւ շատ աղգասէր է, և անանկ աղգասէր որ կարգացունքը կըսեն քի զաղէթային վրան ալ աղգային զաղէթա գրուած է եղեր, և իրեն մէքթուպ գրողները աղգասէր զաղէթածի էֆէնտի կը գրեն կոր:

— Ատկէ ինչ կըլայ, անցած օր ժամէն քիւֆէ է, քուէ է ինչ է, անոր համար մեր քուէ խայէնիս ուստա Անտիկին ալ մէքթուպ մը խըրկեր էին, վրան մեծապատիւ նաւալար Անտիկ էֆէնտի գրեր էին, հի-

մա ինչ ըսինք անանկ գրած ըլլաւ նուն համար մեր ուստա Անտիկ մեծապատիւ էֆէնտի հղաւ:

Ատ ալ կայ եւս:

— Կեցիք քեզի բան մը ըսեմ, վար է սա մենք մէկնիսն մէկ մարդ է՞: պէթ չի տալը շատ. խոսող էֆէնտի մի կայ, անունը ինչ է, չիյտում, իշտէն տա մարդուն համար կըսեն քի Ղալաթայի ժաման փարաները կերեր է. վախիթ մը զաղէթաները տա մարդուն հախտն շատ բանէր կը գըրէին, լաքին ան օրթալախըֆի շալվարը զաղէթան սանկ աղգասէր է անանկ աղգասէր է տէլի էրկնները կը բարձրացնէր, ետքն ալ էլաւ տտոր հախտն թախըմ մը գէշ բանէր գրեց մէ ալ կը գրէ. ամօթ չէ եւ, ինծի մեռած էղաւ և էհլը վախուֆ մարդոյմէ հասկցայ քի երեսիսուն է, երեսիսուն է, ինչ կըսեն, ատ էֆէնտին ան վախիթները պօլ պօլ վարայ ալ կուտայ էղեր տտոր և վարգապետներէն ու եպիսկոպոսներէն ալ ալաւճով փարայ տանել կուտայ էղեր. լաքին պիւր էղ մը վախիթէն պէրի է քի առնոց ամենն ալ կարած ըլլալուն համար մարդուն էտէվէն ինկեր է, ատ մարդը աղէկ մարդ է մի կէշ մարդ է մը, իրաւ օր ես չիյտում, լաքին իշտէն լաւ ծըռ քեզի ըսի խօշ անխտար կէշ մարդ ըլլար նէ պատվիրեարք հայրաւորն ալ էլի տէլի եւրօպաները չէր իւրէկեր:

— Ատա՛մ ատանք մեր ինչուն պէտքէն է, անանք իրարու հետ ասօր կարուին վաղը կը շտիւնին, մենք մեզի նայինք. կենէ անանք վաղը իրարու հետ աղէկ մարդ կըլլան, ու մէկտեղ պերան պերանի կը նստին:

— Պարոն Ամբակում, իմ ըսածս ատ հախտն չէ. սա ըսել կուղեմ քի ատ մարդը օրթալախըֆի շալվարը զաղէթային համար ան ատանք աղէկ մարդ էր աղգասէր էր և տահա շատ մը բան էր տէ ասօր կէշ մարդ էղաւ. կէշ էր նէ, ան ատանք ալ կէշ էր, հէլալէգտէ նոր կէշ չեղաւ եւս:

— Եյքը անոր կը նային նէ, էս ալ քեզի սա ըսեմ, ատ օրթալախըֆի շալվարը զաղէթան ասկէ էրկա իրեք տարի առաջ ալ պատվիրեարք հայրաւորին համար էլիւ պախա թախմ մը բան գրեց, անանկ որ մասնից, գաւաճանք, փառասէրք, դործիքը չիյտէինք մէկ բաւ, հիմա ալ էլըր աղգասէր է, անձնուրաց է, աղգասէրիս բարեբար է, մենք ներսէս է, և ինչ, և ինչ կը գրէ, էլաւ հարցունես քի պատվիրեարք հայրաւորին բարեբար և մենք ներսէս ըլլալը ան ատանք չիյտէր կոր տէ հիմա նոր սորվեր հասկցեր է:

— Ատա՛մ ինչ պիտի հարցունես, ան ատանք գրողը ուրիշ մարդ էր, հիմակուան գրողը ուրիշ մարդ է, համակուլիք մը ունիսն էլ իշտէն ատ է:

— Զընէ՛ս անանկ է նէ քի ատ զաղէթային աղգասէրութիւնն ալ տա ուստա Անտիկին մեծապատիւ էֆէնտի ըլլալուն չափ կայ:

— Զաթը անոր աղգասէրութեանը վճի կը նայի քի:

— Նա՛սը վճի կը նայի. չէնք չնորքը տեղը պատուաւոր աղաներ և էֆէնտիներ օտան կերթան աղոր աղոր բաներ կը գրեն. միւշտերներ կը գրտանան, և խաթեր համար զօքով միւշտերէն էղողներուն փարան ալ պալի ծոցերուն կուտան:

— Ատոր ինչ կը նային. անոր էյլէնճէններուն համար կընեն. անանկ էֆէնտիներու համար անանկ օրթալախըֆի շալվարը զաղէթամբ բէք պէտք է. ամօթ չէ եւ, մարդիկը էյլէնճէն կուղեն. էյլէնմիլ պիտի ըլլան:

— Ամեն մարդ ալ էյլէնճէն կը սիրէ, էյլէնմիլ ըլլալ կուղէ, լաքին տա էյլէնճէն ալ կէնէ քի շատ ետունտա ըլլալու է, չէ քի անանկ տտոր տտոր պատիւին հետ խաղալով. Գործը անտեղաւանքը էլաւին պէս խընգերը կը փախուի և մայլապի կը գառնայ, վախա հէր ինչտոր ուղունտիկան չեմ և Ստամպօլէն դուրս չեմ էլըր նէ. հալպուրի կիւտայինու պէրէն լեբերմ քի էրօպայի շալվարը զաղէթաները անանկ պալթաթ օմաւաւտա մէ պալթաթ պաներ չեն ընէր, անոնք ընդունեկան զեղծումներ և ընդհանուրի վերաբերեալ պալթաւթիւնները բարակ բարակ ծաղրելով կարգացունքը կը կըլին և ատ ճամբով նպատակուն կը հասնին չէ քի անանկ ճիւղէթով թոնր մանալու պէս և խապ սապա ու անկըլ ու թիւնք և լրբութիւնն ու լրբի աղաւթութիւնք քալալըր բաներ կընեն:

Պարոն Ամբակում, շալվար իւրեմ քեզի քի կեցիք մեզի. էրօպայիններու հետ կը բաղդատեն. ներտէ Պալատ, ներտէ Պալատ, որ բաներնիս անոնց կուտան, զալթալին թէլիքէն, ընթացքին կարգին և օրէնքներուն ու միլ կըլայ քի ատ բանը ու միլ ըլլայ. մեզի պէսին ալ իշտէ անանկ օրթալախըֆի շալվարը զաղէթա կը վայէ. ամա դուն քու աղգէտ հալթը ատ ճանապին չեմ հաւնիր էղեր. ան անդին գործը ույտուր միլ է ըրեր, սողէն գործ կը աեսնայ, ուղէն գործ կը տեսնայ, լարութալը փարայ կը փառալի, թէմիգ կապի, ուղածը կընէ, և ինք ալ աղգասէր և մեծապատիւ է. դուն ինչ կըսես, և ինչ կընեմ կոր, և անդին չնորհող զաղէթաները ինչ կընեն կոր. մարդը տալանի պէս ալիլ չորս կողմը անկամ աճապոր թարաֆէն խեր լապար մը պիտի առնեմ և օր թարաֆէն իր թէլիքէն խաւալան մը պիտի գայ տէլի շալվար լալիլ կընէ կոր. լսեց քի հարուստ մարդ մը կամ հարուստ երկրեցական մը Պոլիս եկեր է, կամ հարուստի մը աղլիլ բան մը ըրեր է և կամ մերասէնիս մէկը շալվար և փախալին կաղինոս շաղը շալվար կուտայ կոր, և կամ էրիկ ինիկ իրար ձգելու բան մը կայ, լէշ պաշտան քարիկ զօնար կիպի կերթայ խօսմիլ կըլայ կոր: Վէլ հասըլ, միւշտ որ խաղի պէս եօնմիլ չընէ նէ, սուս չըլլար կոր:

(Երանակէն)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Յօր հրաժարականի մատին տակալին նոր լուրջիլ չիայ: Մեծ. Յակոբեան Միւրայէլ էֆէնտի կիրակի օրը ճոխ սեղան մը տուաւ Հիւանդանոցի պատասպարեցոյ: Մեծ. Ունճեան Արիկ էֆէնտի 1500 օխա ածուխ բալիսեց Գատը քեօյի կարօտ ընտանեաց: Վանէն տեղեկու թիւն կը տրուի մեզ թէ Ամեն. Խրիմեան Սրբազան տեղոյն առաջնորդութիւնն ընդունել է: Գեր. Իղմիրեան սրբազան աղլարնէի առաջնորդութիւնն ընդունել է: Կիւմա-

նանք թէ Երուսաղէմէն արտաքսեալ Արթ. Վահան վարդապետ կէտիկ վաշայի թաղին մէջ խառնութիւն սերմանելու փորձ կը փորձէ: Եղեր. Պատրիարքարանի ուղղութիւնը կը հրաւիրենք:

ՆՈՒՆԵՐ

Աղիւսաշուք Յարութիւն էֆէնտի Յ. Նորատունկեան Մշտ աղգային վարժարանին բարեհաճեցաւ օրինակ մը լոյս նստիլը: Այս առթիւ ևս կը փախանք մեր չնորհալիքն յայտնել յիշեալ աղիւսաւորտ էֆէնտիին, որ հանապաղ քաշալեւած է զմեզ:

ԸՆԴՆՐՁԱԿ
ՕՐԱՅՈՅՈՅ
1882 ՏԱՐԻՈՅ

Սեպտեմբերի 1-ին Աղգային Հիւանդանոցի Հայոց

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Երկու հարիւր քառասուն երեսէ բաղկացեալ այն ընդարձակ տպագրութիւնը բացի բուն Օրացոյցէ կը պարունակէ հետեւեալ կարեւոր ճոխ տեղեկութիւններն:

Վիճակագիր Տահկաստանի. — Օսմանեան դեպարտմէն զանազան աշխարհս. — Դեպարտմէն և հիւսանող օտար տէրութիւնաց Մարաքաշալքի. — Տանկ Օսմանեան Սուլթանաց. — Եւրոպայի ընդ գերլիւսանութեամբ Սուլթանին. — Հայրապետութիւնը Հայոց. — Պատրիարքութիւնը. Անգամը Աղգային Ժողովը և Կրօնային տանին. Անգամը Գաղաթային տանին և Վարչական սենեկի. Անգամը Ամանակալան սենեկի. և Աղգային կեդրոնական դատարանին Անհատական սենեկի. և Պաշտօնեայք Պատրիարքարանի. — Ընդարձակ վիճակագրութիւն տէրութեանց Գերմանիոյ, Գաղիոյ, Անգլիոյ, Աւստրիոյ, Ամերիկայի, Իտալիոյ, Պէրսիոյ, Չինիոյ, Եթովպիոյ, Սինիոյ, Պարսկաստանի, Չինոյ, Պարսկիոյ, Սպանիոյ և Հունաստանի. — Պատմութիւն ժամանակագրական կրեւելի անցից. — Նոր ցուցակ գնոց հեռագրութեանց Եւրոպական և Ասիական քաղաքաց թուրքիոյ. — Նիշ (Թարքիա) հեռագրի ըստ նոր կարգադրութեան Միջազգային հեռագրութեանց. — Ցուցակ գնոց Եւրոպական Միջազգային թղթատարութեանց. — Եւրոպական նամակատուք ի. Պոլիս, Գերմանական, Անգլիական, Աւստրիական, Յոսանական, Հելլենական և Ռուսական. — Ժամանակացոյց սուրհանդակաց Օսմանեան Միջազգային թղթատարութեանց. — Ցուցակ գնոց Եւրոպական Տահկաստանի երկրորդեաց. — Ցուցակ գնոց և ժամանակացոյց Եգիպտական, Մարաքաշալքի, Աւստրիական, Մէսսօթիլ-Մարիթիմ, Բալէ-Էն և Բնկ. և Ռուսական ընկերութեան չորհրդաւուր. — Տղիստանի և պարգեւաւոր արժէթութեան գլխաւոր տէրութեանց և քաղաքաց Եւրոպայի, Ցուցակը պարգեւաց. — Այլեւայլ, Դորմոնդէօլտ Զուգացեայն ուղեւորութիւնն ի հիւսիսային բեւեռն, Ֆիլիքսթա օրդը, Չինոյ պարսպը, Ցորեն արտադրող երկիրը, երկրորդեաց արագութիւնը, Գաղթականութիւն յԱմերիկա, Լրագրաց թիւը, Վաճառականութիւն սուկոյ և արժաթի, Գաղթականութիւն Հայոց ի ծովա. — Աղգային մամուլ. — Գլխաւոր աղգաց զրամբերուն բաղադատութիւնը թուրքիոյ և Յոսանայի զրամբերուն հետ. — Գլխաւոր աղգաց չափերուն բաղադատութիւնը թուրքիոյ չափերուն հետ. — Բաղդատական ցուցակ տարածութեանց և բնակչաց Եւրոպական տէրութեանց. — Ծանուցում, Արամեան տպարան և Գրատուն Բարիւր:

ԳԻՆ 3 ՂՐՇ.

ԱՐՏՈՒՍԵՐ	ԻՄԲԱԳԻՐ
Հ. Ե. ԴԻՄԱՐՏԵԱՆ	Մ. ԳԱՓԱՄԱՆԵԱՆ
ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏՆՏԵՍԵԱՆ	
Սիւնայի լիւսն խաւ Ե. 47	